

Süryani El Yazmalarında Meryem'e Müjde Tasvirleri (6. ve 13. Yüzyıllar)

 Necla Kaplan*

Atf/©: Kaplan, Necla, Süryani El Yazmalarında Meryem'e Müjde Tasvirleri (6. ve 13. Yüzyıllar), Artuklu Akademi, 2021/8 (1), 99-129.

Öz: Süryanilere ait resimli el yazmalarının büyük bir kısmı Batılı araştırmacılar tarafından çalışılmış, literatüre kazandırılmıştır. Ancak söz konusu el yazmalarındaki pek çok tematik tasvirler hâlâ araştırılmamıştır. Bu temalardan bir tanesi *Meryem'e Müjde* konusudur. Çalışmada; Süryani el yazmalarından günümüze gelebilmiş 6. ve 13. yüzyıl tarihli İncillerdeki *Meryem'e Müjde* tasvirlerinin tanıtılması, üslup ve ikonografik açıdan incelenmesi, yorumlanması ve resimlerin dayandırıldığı metnin ortaya konması amaçlanmıştır. İncelenen yedi resimli İncil el yazması ile ilgili kısa tanıtıcı bilgiler sunulmuş, her resmin ikonografik ve üslup özelliği ile kompozisyon tasarımı değerlendirilmiştir. Karşılaştırma yöntemi kullanılarak, aynı konulu tasvirlerle Süryani yazmalarındaki *Meryem'e Müjde* tasvirlerinin dönem özelliği açıklanmıştır. Böylece, Hıristiyan sanatında önemli bir yere sahip *Meryem'e Müjde* konusu kapsamında, Süryani resim geleneğinde bu konunun örnekleri sunulmuş ve bunların gelişimi hakkında fikir verilmiştir. Söz konusu örnekler bu alanda çalışan teoloji, resim ve sanat tarihi gibi akademik çalışmalar için veri niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Süryani, El Yazma, İncil, Meryem'e Müjde, Tasvir.

Illustrations of The Annunciation of Mary in Syriac Manuscripts (6th and 13th Century)

Citation/©: Kaplan, Necla, Illustrations of The Annunciation of Mary in Syriac Manuscripts (6th and 13th Century), Artuklu Akademi, 2021/8 (1), 99-129.

Abstract: Western researchers have studied most of the illustrated Syriac biblical manuscripts, but many of the thematic illustrations are still waiting to be introduced to the literature. One of those themes is the Annunciation, also known as the Annunciation of Mary, which has an important place in Christian art. This paper focuses on the Annunciation illustrations in Syriac manuscripts dating back to the sixth and thirteenth centuries, and aims to interpret the illustrations iconographically, compositionally, and stylistically and it manifests

* Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Genel Sanat Tarihi Anabilim Dalı, neclakaplan@artuklu.edu.tr

the texts by which they were inspired. The paper presents some introductory information regarding relevant seven biblical illustrated manuscripts, and then evaluates each one of them regarding iconographic and stylistic features, as well as their own compositional hallmarks. With a comparative method, the study explains characteristics of the timeline in which the Syriac manuscripts bearing the illustrations of “The Annunciation of Mary” were composed. To this end, samples of illustrations of Syriac illustration genre as to “the Annunciation of Mary” that holds a remarkable position within the Christian art are introduced and their evolution phases are analysed. It is fair to say that this study will pave the way for further academic researches in the fields of theology, painting, and art.

Keywords: Syriac, Manuscript, Bible, the Annunciation of Mary, Illustration.

Giriş

Arami soyundan gelen ve kadim bir geçmişe sahip olan Süryaniler, kendi dilleri olan Süryaniceyi¹ kullanmışlardır. Yazıcılıklarıyla tarihe ışık tutarak ilim dünyasına önemli katkılar sunmuşlardır. Süryani yazınsal geleneğinin köklü bir geçmişi olduğu, miras bıraktıkları eserlerden anlaşılmaktadır.² En önemli başvuru kaynakları haline gelebilen Süryanice yazılmış kaynaklar, Antik Çağ’dan Osmanlı dönemine kadar tarihlenen geniş bir kronolojiye sahiptir.³ Nitekim Süryanilere ait günümüze gelebilmiş pek çok resimli el yazması bulunmaktadır. Süryani literatürünün zenginliği, dünyanın çeşitli kütüphanelerinde (British, Manchester, Floransa, Vatikan, Paris, Brüksel, Cambridge, Musul, Mısır, Hindistan, Mardin, Diyarbakır, İstanbul ve Konya) bulunan pek çok nadir eserden de anlaşılmaktadır.⁴

¹ Süryanice; Sami dillerinden İbrance ve Arapça ile akraba Aramice’nin bir diyalektiği olup, kendine has bir yazıya sahiptir. Detaylı bilgi için, Meredith L. D. Riegel’in Bizans uzmanları için Süryani kaynaklarını tanıttığı makalesinin Türkçe çevirisinin yer aldığı kaynağa bkz. Kutlu Akalın ve Zafer Duygu, *Süryani Literatürü*, (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2017), 171; Nihat Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesi’nde İbadet*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011), 21-22.

² Süryani tarih yazıcılığının temel özellikleri, Süryani tarih yazıcılığının önemi ve Süryani tarih yazıcılığı ile ilgili el yazmalarının detaylı açıklaması için bkz. Zafer Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığında Geç Antikçağ* (Ankara: Divan Kitap, 2016), 46-105.

³ Süryani yazıcıların, yazmalarına tarih eklemekle birlikte o günün piskoposunu, metropolitini, başrahibini ve hatta o sırada görevde bulunan papanın adını yazdıkları bilinmektedir. bkz. Grigory Kessel, “The Syriac Manuscript Tradition during the Ottoman Period”, *Manuscript cultures*, 9 (2016): 51-52. Ayrıca bkz. Hatch, William Henry Paine. *An Album of Dated Syriac Manuscripts*, (Boston: Massachusetts U.S.A., 1946), 17-18. Bilinen en erken tarihli Süryanice el yazması, şu an British Library’de korunan MS. 411 tarihli eserdir. bkz. Hatice Özbek, “Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü’nde Bulunan Süryanice El Yazmalarının Kataloğlanması”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü, Süryani Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Mardin, 2019), 18.

⁴ <http://syri.ac/manuscripts> (Erişim Tarihi: 20.09.2020). Bir kısmına dijital ortamdaki ulaşılabilen Süryani el yazma katalogları ile ilgili yapılmış hatırı sayılır akademik çalışmaların neredeyse tamamı yabancı

Bununla birlikte, varlığından söz edilen ancak nerede olduğu bilinmeyen pek çok Süryani el yazması da vardır.⁵

Süryani el yazma üretimi ile ilgili merkezlerden özellikle Türkiye (özellikle Urfa, Mardin, Diyarbakır, Malatya), Hindistan, Mısır ve Musul dikkat çekicidir.⁶ En erken MÖ. 411 tarihli el yazmasının Urfa'da kopyalandığı⁷ 12. yüzyıla kadar Mardin'in tıbbi ve bilimsel yayınların Yunanca'dan Süryanice'ye ve Süryanice'den Arapça'ya çevirisinin yapıldığı önemli bir merkez olduğu kabul edilmektedir.⁸ Nitekim Deyrulzafaran Manastırı'nda kaleme alındığı bilinen el yazmaları da mevcuttur.⁹ Süryani resimli el yazmaları üzerinde çalışan araştırmacılar 1300-1320 yılları arasını "Süryani Rönesansı" olarak görmektedir.¹⁰ Osmanlılar zamanına kadar üretilmeye devam edildiği anlaşılan el yazmalarının kilise ve manastırlara bağlı din görevlileri tarafından,¹¹ özellikle el yazma üretimiyle ilgilenen manastırlarda ve köylerde hazırlandığı bilinmektedir.¹² İlk defa Patrik IV Petrus¹³ ve II. Abdullah'ın¹⁴ emriyle Deyrulzafaran Manastırı'na 1881 ve

---

araştırmacılara aittir: William Wright, *Catalogue of Syriac Manuscripts in the British Museum*, 3 tomes, (Londra: 1870-1872); William Wright, *Catalogue of the Syriac Manuscripts Preserved in the Library of the University of Cambridge* (Cambridge: 1901); Addai Scher, "Notice sur les Manuscrits Syriaques et Arabes Conservés dans la Bibliothèque de l'évêché Chaldéen de Mardin", *Revue des Bibliothèques* 18,(1908): 64-95; Briquel-Chatonnet Françoise, *Manuscrits Syriaques: Catalogue* (Bibliothèque nationale de France: 1997), link:<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k229975f.image> (Erişim Tarihi: 20.08.2020); Françoise Briquel-Chatonnet ve Muriel Debié. *Manuscripta Syriaca Des Sources de Première Main. Cahiers D'Etudes Syriaques* (4), (Paris: Geuthner, 2015): 1-7.

⁵ Süryanilere ait Diyarbakır'daki el yazmalarından bazılarının Musul ve Vatikan gibi farklı kütüphanelere taşınmış olduğu, bunların yanı sıra nerede olduğu bilinmeyen ancak varlığı bilinen çok sayıda el yazmasının da olduğu kaynaklarda geçmektedir. bkz. Grigory Kessel, "Manuscript Collection of the Syrian Orthodox Church Meryemana in Diyarbakır: A Preliminary Survey", *Cahiers D'études Syriaques: Manuscripta Syriaca*, (4), (Paris, 2015): 83-90.

⁶ Özbek, "Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü'nde Bulunan Süryanice El Yazmalarının Kataloglanması", 21.

⁷ Özbek, "Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü'nde Bulunan Süryanice El Yazmalarının Kataloglanması", 17.

⁸ Bkz. Lucy-Anne Hunt, "Manuscript Production by Christians in 13th-14th Century Greater Syria and Mesopotamia and Related Areas", *ARAM*, 9/10, (1997-1998): 298.

⁹ Açıldığı dönemden itibaren büyük bir kütüphaneye sahip olan Deyrulzafaran Manastırı, hâlâ bünyesinde pek çok Süryanice ve Arapça kitaplar barındırmaktadır. bkz. Juley Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*. Vol.1- 2, (Paris: Geuthner, 1964): 371; Efrem Barsavm, *Deyrulzafaran Manastırı'nın Tarihi*, çev. G. Akyüz; ed. İbrahim Özcoşar ve Hüseyin H. Güneş, (İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayını, 2006), 67. En erken tarihli 9. yüzyıl olmak üzere, 10. ve 12. yüzyıl tarihli beş el yazmasına da sahiptir. Bunlardan ikisi resimlidir. bkz. Barsavm, *Deyrulzafaran Manastırı'nın Tarihi*: 67.

¹⁰ Alice Croq, "From Amida to Famagusta via Cairo: The Syrian Scribe Yüsuf ibn Sbät in His Eastern Mediterranean Context c. 1350-1360", *Al-Masaq*, (2020), 1-2; Massimo Bernabo, "Le Miniature del Vangelo Arabo della Biblioteca Medicea Laurenziana di Firenze, Codice Orientale 387 (Mardin, 1299)", *Orientalia Christiana Periodica*, 83 (II), (Roma: Piazza S. Maria Maggiore, 7, 2017): 353.

¹¹ Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığında Geç Antikçağ*, 67-68.

¹² Kessel, "The Syriac Manuscript Tradition during the Ottoman Period", 52.

¹³ Deyrulzafaran Manastırı Patrik IV. Petrus, 1876 yılında İngiltere Kraliçesi ile görüşür, matbaayı alır ve Halep'e gönderir.1881 yılında Halep'ten matbaayı teslim alıp Deyrulzafaran Manastırı'na kurar. Detaylı bilgi için bkz. Gabriel Akyüz. *Deyrulzafaran Manastırı'nın Tarihi* (Mardin: Resim Matbaacılık, 1998), 41.

¹⁴ Bu kişi, Kudüs Metropoliti Abdullah Sadedi olmalıdır. Çünkü Deyrulzafaran'a matbaa getirildikten sonra kullanabilecek kimse olmayınca Abdullah Sadedi İngiltere'ye eğitim almak için gönderilir. İngiltere'den

1889 yıllarında iki büyük matbaanın getirilmesiyle artık matbu Süryanice kitaplar basılmaya başlanmıştır.¹⁵

Süryani el yazmacılığında özellikle İncil önemli bir yere sahiptir. Bilindiği üzere Hıristiyan inancında kabul gören İnciller; Matta, Markos, Luka ve Yuhanna tarafından yazılmıştır. Markos, Luka ve Yuhanna İncil'i Yunanca; Matta ise Süryanice yazmıştır. Sonrasında da pek çok Süryanice yazılmış İncil nüshalarının kopyalanmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Bilinen en eski Süryanice İncil çevirisi/kopyası Diyatasrun /Evangeliyun Damhalte'dir.¹⁶

Günümüze gelebilmiş Süryanice kopyalanmış pek çok resimli el yazma İnciller ve litürjik metinler vardır. Bunların büyük bir kısmı, özellikle batılı araştırmacılar (J. Leroy, H. Buchthal, A. Scher, L.A. Hunt, G. Kessel, J.F. Coakley, M. Bernabo, A. Kaplan) tarafından yapılmış pek çok çalışmalara konu olmuştur. Söz konusu çalışmalar, genellikle, Süryani el yazmalarının kataloğu ve buldukları müze veya koleksiyonlarla ilgilidir. Araştırmacıların yaptığı bu katalog çalışmalarıyla Süryani resimli ve resimsiz el yazmaları tanıtılmış ve literatüre kazandırılmıştır. Ancak hâlâ tematik olarak ve ikonografik açıdan araştırılmayı bekleyen konular bilinmezliklerini korumaktadır. Süryani resimli İncillerde yer alan tematik sahnelerin, kronolojik gelişimini ve dönüşümünü ortaya koyan araştırmalar yeterli değildir. Buna karşın, Süryanilerin ilişkilendiği çevrelerin (Bizans, Fars, Arap, Selçuklu, Osmanlı) sanatının karşılaştırılmasını ve böylece kültürel etkileşiminin açıklanmasını sağlayan (*Vat. Syr. 559 ile Brit. Mus. Add. 7170*¹⁷), Süryani resim sanatının Hıristiyan resim sanatına katkısını irdeleyen bazı araştırmaların yapıldığı da görülmektedir.¹⁸ Bu araştırmalarda Süryani el yazma üretiminde, özellikle resimlerdeki sanatsal etkileşimin açıklanmaya çalışıldığı ancak ilk bayram sahnesi olan ve Hıristiyan inancında önemli bir yere sahip olan *Meryem'e Müjde* tasvirine

---

dönerken de yanında bir matbaa daha getirir. Hem bu matbaları faaliyete sokar hem de matbaaların çalıştırılmasını öğretir. bkz. Akyüz, *Deyrulzafaran Manastırının Tarihi*, 41-42.

¹⁵ Barsavn, *Deyrulzafaran Manastırı'nın Tarihi*, 68.

¹⁶ Gabriel Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler* (İstanbul: Anadolu Ofset, 2005), 317-318.

¹⁷ Aynı üslup özelliğine sahip bu iki el yazmasının resimlerinin hem Bizans hem de İslâm sanatı ile sanatsal bağlantıları vurgulanmış olup akademik çevrelerce de epey ilgi görmüştür. Hugo Buchthal, Guillaume de Jerphanion, Jules Leroy gibi bilim adamları ve son zamanlarda da Rima Smine, Lucy-Anne Hunt ve Mahmoud Zibawi bunlardan bazılarıdır. bkz. Bas Snelders, "Identity and Christian-Muslim interaction: Medieval Art of the Syrian Orthodox from the Mosul Area". Doktora Tezi, Leiden Institute for Religious Studies, Faculty of the Humanities, Leiden University, 2010, Bölüm 4.

¹⁸ Hugo Buchthal, "The Painting of the Syrian Jacobites in Its Relation to Byzantine and Islamic Art", *Syria*, T. 20 / 2, (1939): 136-150; Hunt, "Manuscript Production by Christians in 13th-14th Century Greater Syria And Mesopotamia And Related Areas", 289-336.

değınilmediğı görölmüştür. Süryanilerin yazıcılıktaki ve resimlemedeki hünerlerini Hıristiyan inancına hizmet edercesine kullandıklarını gördüğümüz el yazmalarındaki resimler de ikonografik açıdan irdelenmemiş, özellikle Türkçe bir yayında ele alınmamıştır. Bu boşluğu kısmen giderebilmek amacıyla, Süryanice yazılmış, ikisi 6. yüzyıl ve beşi 13. yüzyıla tarihlendirilen toplam yedi resimli İncil el yazmasında bulunan *Meryem'e Müjde* tasvirleri incelenmiştir.¹⁹ Ele alınan resimli el yazmalarındaki *Meryem'e Müjde* betiminin kronolojik sırayla tanıtılması ve süreç içinde geçirdiğı değışim ve dönüşümün kültürel etkileşiminin irdelenmesi ve ikonografik unsurlarla değıerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte Anadolu'daki aynı konulu sahneler ile yapılacak kıyaslama sonucu çevresel etkileşimler ortaya konmaya çalışılacaktır. Böylece bu alanda var olan boşluğun bir nebze doldurulacağı düşünölmektedir.

I. Meryem'e Müjde

Meryem'e Müjde sahnesi bilindiğı üzere İsa'nın çocukluk döneminin ilk sahnesi ve 12 bayramın ilkidir. Bu sahne İncil'de açıkça geçen bir olay anı değıildir. Nitekim bu konu Markos ve Yuhanna incillerinde bulunmazken Matta ve Luka'da belirsiz bir şekilde geçmektedir. Luka İncili'nde şu şekilde ifade edilmektedir (1: 26-38):

Elizabet'in hamileliğinin altıncı ayında Tanrı, Melek Cebrail'i Celile'de bulunan Nasıra adlı kente, Davut'un soyundan Yusuf adındaki adamla nişanlı kıza gönderdi. Kızın adı Meryem'di. Onun yanına giren melek, "Selam, ey Tanrı'nın lütfuna erişen kız! Rab seninleedir" dedi. Söylenenlere çok şaşırın Meryem, bu selamın ne anlama gelebileceğini düşünmeye başladı. Ama melek ona, "Korkma Meryem" dedi, "Sen Tanrı'nın lütfuna eriştin. Bak, gebe kalıp bir oğul doğuracak, adını İsa koyacaksın. O büyük olacak, kendisine 'Yüceler Yücesi'nin Oğlu' denecek. Rab Tanrı O'na, atası Davut'un tahtını verecek. O da sonsuza dek Yakup'un soyu üzerinde egemenlik sürecek, egemenliğinin sonu gelmeyecektir." Meryem meleğe, "Bu nasıl olur? Ben erkeğe varmadım ki" dedi. Melek ona şöyle yanıt verdi: "Kutsal Ruh senin üzerine gelecek, Yüceler Yücesi'nin gücü sana gölge salacak. Bunun için doğacak olana kutsal, Tanrı Oğlu denecek. Bak, senin akrabalarından Elizabet de yaşlılığında bir oğula gebe kaldı. Kısır bilinen bu kadın şimdi altıncı ayındadır. Tanrı'nın yapamayacağı hiçbir şey yoktur." "Ben Rabb'in kuluyum" dedi Meryem, "Bana dediğin gibi olsun." Bundan sonra melek onun yanından ayrıldı.

Bugüne kadar, Hıristiyan sanatında pek çok örneğini gördüğümüz sayısız *Meryem'e Müjde* tasvirlerinin dayanağının apokrif kaynaklardan elde

¹⁹ 6. yüzyıldan sonra ve 13. yüzyıldan öncesine tarihlenebilen *Meryem'e Müjde* sahnesini içeren resimli el yazması bilinmemektedir. Bu tarih aralığı bir boşluk olarak durmaktadır.

edilmiş betimlemeler olduğu kabul edilmektedir.²⁰ *Yakup İncili* (*Protevangelion*), *Pseudo-Matta İncili*, *Ermeni Çocukluk İncili* gibi apokrif kitaplar ile *Akathistos İlahisi'nde* yer alan ifadeler resimlere ilham kaynağı olmuş görünmektedir.

Yakup İncili (*Protevangelion*), 2. yüzyılda yazılmış olduğu bilinen apokrif bir eserdir.²¹ *Meryem'e Müjde* betiminde özellikle de "Meryem'e kuyuda müjde" detayını işlemesi bakımından dikkat çekici bir eserdir. Söz konusu metinde;

O arada Meryem, mor ipliği almış eğiriyordu. Sonra ibriğini aldı ve su doldurmak için dışarı çıktı. Aniden bir ses duydu; "Tebrikler, seçilmiş olana. Tanrı seninle. Sen kadınlar arasında kutsanmış olansın". Meryem sesin nereden geldiğini görmek için çevresine, hem sağına hem soluna bakınmaya başlamıştı. Çok korktu ve evine gitti. İbriğini yere bıraktı ve mor ipliği alıp iskemlesine oturdu ve eğirmeye başladı. Semavi bir haberci birden karşısına dikildi. "Korkma Meryem, görüyorsun, herkesin Tanrısının nezdinde tercih edildin. Onun sözü aracılığıyla çocuğun olacak." dedi. Fakat dinlerken Meryem kuşkuluydu. "Eğer gerçekten de Efendimiz, yaşayan tanrının çocuğuyorsa, yine kadınların genelde yaptığı gibi mi doğuracağım?" diye sordu. Tanrının habercisi "Hayır Meryem" dedi. "Çünkü Tanrı'nın gücü seni gölgede bırakacak. Bu yüzden de doğacak çocuğa 'En Yüce Olan'ın oğlu' diyecekler. Ve ona İsa adını vereceksin -bu isim halkını günahlarından kurtaracak demektir. (10.10- 11.8).²²

Pseudo-Matta İncili, *Meryem'e Müjde* sahnesinin yer aldığı bilinen apokrif bir kitaptır. Bu kitabın dokuzuncu bölümünün başında müjde anlatımı iki aşamalı yapılmıştır.²³ Metinde;

Sonraki gün Meryem ibriğini doldurmak için kaynağın yanında dururken Tanrı'nın bir meleği ona göründü. "Sen seçilmiş olansın ey Meryem, karnında Tanrı için bir barınak hazırladın. Sende oturmak üzere gökten bir ışık gelecek ve senin sayende tüm dünyada parlayacak". Yeniden, üçüncü gün, parmaklarıyla mor ipliği işlerken, evine ifadesi imkânsız yakışıklılıkta bir genç girdi. Onu gören Meryem, korktu ve titremeye başladı. "Korkma

²⁰ Sedat Bornovalı, "Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2008), 35-38; Tülin Çoruhlu ve Fevzi Çelebi, "Anadolu ve Kafkasya İlişkileri İçerisinde Ani Gürcü Kilisesindeki Müjde Sahnesinin Yeri (10.-13. yüzyıllar)", *XX. Uluslararası Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazaları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 02-05 Kasım 2016, ed. Ela Taş, Sakarya Üniversitesi Yayınları (Sakarya: 2017), II, 868.

²¹ Bkz. Bornovalı, "Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri", 34.

²² R.J. Miller, *The Complete Gospels Annotated Scholars Version*, Harper Collins, San Fransisko, 1994'ten aktaran Bornovalı, "Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri" 34-35.

²³ Bornovalı, "Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri", 35.

Meryem" dedi. "Sen Tanrı tarafından takdir edildin ve karnında belirecek olan kralı doğuracaksın. O sadece yeryüzünde değil tüm asırlar boyunca gökyüzünde de hüküm sürecek. (9.1-9.2).²⁴

Ermeni Çocukluk İncili, bir diğer apokrif incildir. Bu İncil'de *Meryem'e Müjde* sahnesinin uzun bir şekilde ele alındığı bilinmektedir.²⁵ Bununla birlikte "çeşme başında müjdeyi duyması, korkup eve kaçması ve yün eğirmesi" gibi ifadeler içermesi nedeniyle de diğer apokriflerle benzerdir.

Akathistos İlahisi,²⁶ *Meryem'e Müjde* olayına geniş yer veren ilahi türünde anonim bir eser olup yazarı ve tarihi belirsizdir.²⁷ Eserin önemli bir kısmı *Meryem'e Müjde* olayı ile ilgilidir.

Bizans'tan kalma, Anadolu ve çevresindeki bazı kiliselerin duvar resimlerinde²⁸ resimli el yazması İncillerde ve çeşitli objelerde, yüzüklerde,²⁹ tekstil sanatlarında³⁰ yer bulan pek çok *Meryem'e Müjde* tasviri günümüze gelebilmiştir. Hıristiyan sanatında önemli bir yere sahip bu sahne, kadim bir Hıristiyan halk olan Süryanilere ait resimli İncil el yazmalarında da karşımıza çıkmaktadır. Bunlar: *Rabula İncili* (586 yılı), *Paris BN Cod. Syr. 33* (6. yüzyıl), *Vat. Sir. 559* (1219-1220), *Brit. Mus. Add. 7170* (1220), *Midyat-Hah İncili*, *Mardin Süryani Piskoposluk İncili* (13. yy) ve *Syr. 41/2 Dioskoros Theodoros İncili*'dir (1250). Söz konusu el yazmalarından bir kısmı Mardin'de, bir kısmı da farklı Avrupa ülkelerinin kütüphanelerinde korunmaktadır.

Bu çalışmada Süryanice yazılmış, bazılarının yazanı, istinsah edeni, hazırlandığı yeri ve tarihi bilinen resimli İncil el yazmalarına kısaca değinilmektedir. Bu el yazmalarındaki *Meryem'e Müjde* tasvirleri kronolojik bir sıra ile incelenmektedir. Tasvirlerin üslup analizi ve ikonografik çözümlemesi yapılmaktadır. Böylece hem Bizans hem de İslami dönem

²⁴ M. Craveri, *I Vangeli Apocrifi*, Einaudi, Torino, 1990'dan aktaran Bornovalı, "Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri", 35.

²⁵ Burada diğer apokriflerden farklı şekilde Musa öncül olarak vurgulanmıştır. Bornovalı, "Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri", 35-36.

²⁶ Tarihi belirsiz olmasına rağmen 6. yüzyıla ait olabileceği ileri sürülmektedir. Bununla birlikte günümüzde farklı tarihlere yapılmış dört kopyasının korunabildiği aktarılmaktadır. bkz. Elizabeth M. Jeffreys and S. Robert Nelson, "Akathistos Hymn", *Oxford Dictionary of Byzantium*, (Oxford: Oxford University Press, 1991), I, 44.

²⁷ Bornovalı, "Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri", 36.

²⁸ Bornovalı, "Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri", 39-46; F. Ayten Önen-Alev, *Kapaadokia Göreme Vadisinde Meryem Siklusu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014), 30, 67, 73, 84, 94-95, 116, 127, 139.

²⁹ İkonoklazma öncesi Bizans dönemine tarihlendirilen ve günümüzde Dumbarton Oaks koleksiyonunda bulunan bir nikâh yüzüğünde *Meryem'e Müjde* sahnesi işlenmiştir. bkz. Bornovalı, "Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri", 50.

³⁰ Tekstil üzerine işlenmiş *Meryem'e Müjde* sahneleri dikkat çekici olup farklı kompozisyon kurgularına sahiptir. bkz. Bornovalı, "Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri", 51-55.

etkisi altında üretilmiş, ikisi 6. yüzyıl, beşi 13. yüzyıl tarihli yedi Süryani el yazmasındaki *Meryem'e Müjde* tasvirinin gelişim çizgisi incelenmekte ve kronolojik olarak sahnelerin geçirmiş olduğu değişim ve dönüşüm irdelenmektedir.

II. Süryani El Yazmalarında Meryem'e Müjde Tasvirleri

A. Rabula İncili, Meryem'e Müjde³¹

Süryanice yazılmış *Rabula İncili* isimli el yazması bugün Biblioteca Medicea Laurenziana Kütüphanesi'nde korunmakta olup *Plut. 1.56* numarada kayıtlıdır. El yazmasının buraya 1573'te gelmiş olabileceği ve 1868'de ciltleme yapılarak onarıldığı aktarılmaktadır.³²

Suriye'de, Bet Zagba Manastırı'nda üretilmiş eserin 586 tarihli kolofonu vardır.³³ Parşömen 292 yapraktan oluşan ve Süryanice (Peşitta versiyonu) yazılmış eser, 33x26-27 cm ölçülerindedir. Sütunların taşıdığı kemer açıklıkları şeklinde, üç veya dört bölüm halinde ayrılmış kanon düzeninde tasarlanmış sayfalarda her bir bölüme dört İncil metni (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) yerleştirilmiştir. Kenar boşlukları hem Eski Ahit'ten hem de Yeni Ahit'ten dini kişilerin tasvirleriyle, bitki ve hayvan figürleriyle donatılmış 21 sayfa mevcuttur.³⁴

Fol. 4r'de kenar boşluğunda (Marjinlerde), seyirciye göre sağda Meryem solda da Melek Gabriel yer almaktadır (Resim 1). Her iki figür de ayakta ve cepheden 4/3 profilli bir duruş sergilemektedirler. Bu resim, Meryem'in ayakta resmedildiği ilk tasvirdir. Meryem'in ayaklarının altında *Suppedaneum*³⁵ bulunmaktadır. Başındaki hâlesi, sağ eliyle Gabrieli kutsaması ve üzerindeki mor *maphorion*³⁶ dini kişiliğini yansıtmaktadır. Meryem, sağ elini kendisiyle konuşan meleğe doğru kaldırırken, sol elinde

³¹ Bu sahne yayımlanmıştır. bkz. Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*, 22; Massimo Bernabo, *Il Tetravangelo Dı Rabbula* (Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana, *Plut. 1.56*), (Roma: Edizioni Di Storia e Letteratura, 2008), 15.

³² Bernabo, *Il Tetravangelo Dı Rabbula* (Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana, *Plut. 1.56*), 1.

³³ Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*, 139; Bernabo, *Il Tetravangelo Dı Rabbula* (Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana, *Plut. 1.56*), 1-2.

³⁴ Bu tasvir ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Bernabo, *Il Tetravangelo Dı Rabbula* (Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana, *Plut. 1.56*), 1-2.

³⁵ Resimlerde yönetici veya dini liderleri diğer figürlerden ayırt etmek için ayakların altına konulan şekillere *Suppedaneum* adı verilir. M. Sacit Pekak ve Durmuş Gür, "İsa'nın Doğumu", *Sanat Tarihi Dergisi*, 24/2 (2016): 179.

³⁶ *Maphorion*: Genelde bir manastır kıyafeti olarak kabul edilen, başı ve omuzları örten mor renkli kadın giysisidir. Daha detaylı bilgi için bkz. Alexander Kazdan, Nancy Patterson Sevchenko, "Maphorion", *Oxford Dictionary of Byzantium*, (Oxford: Oxford University Press, 1991), I, 1294.

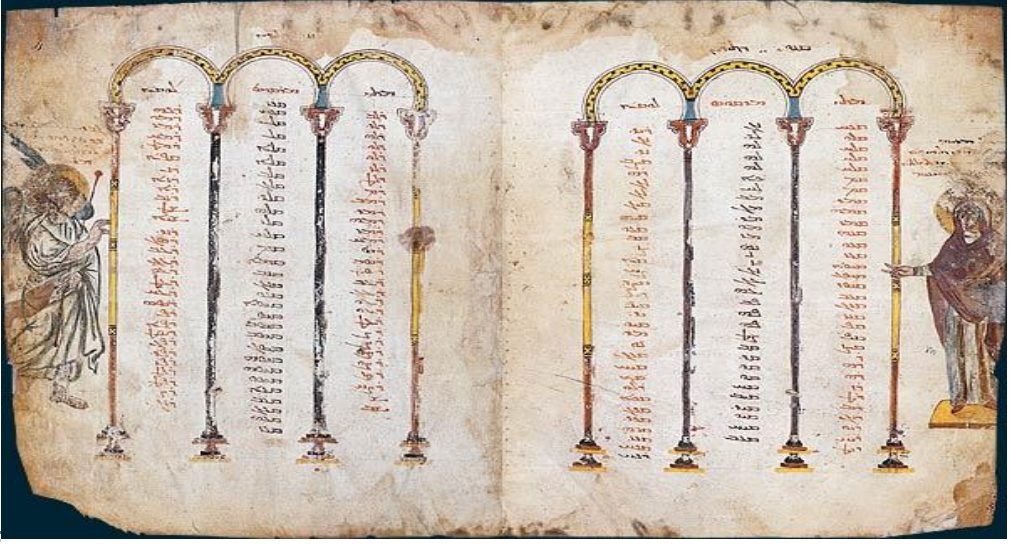
solunda bulunan vazoya inen mor ipliği tutmaktadır.³⁷ Ayakları yere basar vaziyette görülen Melek Gabriel, sol elinde asa tutarken sağ eliyle de

Meryem'i takdis etmektedir.

Resim 1. Rabula İncili, Meryem'e Müjde, fol. 4r, 586 yılı
(Bernabo, 2008'den)

³⁷ Le:

Resim 2. Paris BN Cod. Syr. 33 (İncil), Meryem'e Müjde, fol. 3v-4r, 6.

B. Paris BN Cod. Syr. 33 (İncil), Meryem'e Müjde³⁸

Resimli İncil el yazması, Fransa-Paris Milli Kütüphanesi (Bibliothèque nationale de France) Süryanice el yazmaları katalogunda *BN Cod. Syr. 33* numarada kayıtlıdır. Bazı sayfaları eksik olmakla birlikte günümüzde 127 parşömen sayfası bulunmaktadır. 31x24 cm ölçülerindeki el yazması, kanon tabloları düzeninde olup kenar boşluklarında resimler yer almaktadır. Bu el yazması litürjik okumalar için tasarlanmış bir İncil'dir.³⁹

El yazmasında karşılıklı iki sayfada, fol. 3v ve fol. 4r'de *Meryem'e Müjde* sahnesi tasvir edilmiştir (Resim 2⁴⁰). Fol. 3v.'de Melek Gabriel ve fol. 4r.'de Meryem bulunmaktadır. Melek Gabriel ve Meryem, ayakta ve 4/3 profilli bir duruş ile cepheden, birbirlerine yönelmiş vaziyette

³⁸ Bu sahne yayınlanmıştır. bkz. Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*, 198, albüm:35.

³⁹ Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*, 198.

⁴⁰ Görsel için bkz. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52506821q/f11.item.r=Syriaque.zoom>, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52506821q/f12.item.r=Syriaque.zoom> (Erişim tarihi: 20.09.2020)

resmedilmişlerdir. Gabriel, sol elinde kırmızı asayı tutarken sağ eliyle de Meryem'e hitap ederken betimlenmiştir. Sarı bir suppedaneum üzerinde ayakta duran Meryem, mavi-mor renk büzgülü elbisesinin üzerine mor maphorion giyimlidir. Arkasında mimari yapı olmaksızın tek başına tasvir edilmiştir. Figürlerin başının üstünde, kaynak metinde geçen diyaloglar Süryanice yazılmıştır.⁴¹

C. Vat. Sir. 559 (İncil), Meryem'e Müjde⁴²

İtalya-Vatikan Kütüphanesi'nde *Vat. Sir. 559* numarada kayıtlı bulunan bu İncil el yazmasının sayfaları eksiksizdir. Ancak onarım geçirmiştir.⁴³ 1219-1220 tarihli olduğu bilinen eser 250 yapraklı, 43x33 cm ölçülerindedir⁴⁴ ve 53 resim içermektedir.⁴⁵ Süryanice (Peşitta versiyonu) yazılmıştır. *Vat. Sir. 559* el yazmasının Süryani Ortodoks kilisesinde üretildiği⁴⁶ hatta Musul'daki Mor Mattai Manastırı'nda⁴⁷ hazırlandığı bilinmektedir. Kaynaklarda, *Vat. 559* el yazmasının kolofonunda Rabban Abdallah ibn Khusho ibn Shimcun tarafından yaptırıldığı ve manastırda bir keşiş olan Mübarek ibn David ibn Saliba ibn Yakub (Yacqub) tarafından kopyalandığı bilgisinin yazılı olduğu aktarılmaktadır. Ayrıca bu el yazmasında bulunan resimlerin üslubunun hem *Brit. Mus. Add. 7170* el yazmasındaki resimlerle benzerlik gösterdiği hem de bu eserlerdeki figür tarzının İslâm minyatürleri ile benzerlik gösterdiği kabul görmektedir.⁴⁸

Fol. 8v'de bulunan *Meryem'e Müjde* sahnesi, arka planlı bir mekân tasarımı ile sunulmuştur (Resim 3⁴⁹). Sahnenin solundan giren Melek Gabriel, kırmızı khiton⁵⁰ üzerine yeşil pelerin giyimlidir. Kanatları mor ve

⁴¹ Leroy, *Les Manuscrits syriaques a peintures conservees dans les bibliotheques d'Europe et d'Orient*, 198.

⁴² Bu resim yayınlanmıştır. bkz. Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliotheques d'Europe et d'Orient*, 280-281, albüm: 73.

⁴³ Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliotheques d'Europe et d'Orient*, 280-302.

⁴⁴ Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliotheques d'Europe et d'Orient*, 280.

⁴⁵ Snelders, "Identity and Christian-Muslim Interaction: Medieval Art of the Syrian Orthodox from the Mosul Area", Bölüm 4.

⁴⁶ Hunt, "Manuscript Production by Christians in 13th-14th Century Greater Syria and Mesopotamia and Related Areas", 296.

⁴⁷ Dayro d-Mor Mattai, Kuzey Irak'ta Alfaf Dağı'nın üzerinde yer alır ve Musul'a 20 kilometre uzaktadır. Var olan en eski Hıristiyan manastırlarından biri olarak kabul edilir ve muhteşem kütüphanesi ve Süryani Hıristiyan el yazmaları önemli bir koleksiyonuyla ünlüdür.

⁴⁸ Buchthal, "The Painting of the Syrian Jacobites in Its Relation to Byzantine and Islamic Art", 137; Snelders, "Identity and Christian-Muslim interaction: Medieval Art of the Syrian Orthodox from the Mosul Area", Bölüm 4.

⁴⁹ Görsel için bkz. https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.sir.559 (Erişim: 20.08.2020)

⁵⁰ *Khiton*: Yün, keten, pamuk gibi çeşitli kumaştan yapılmış bir çeşit tunik olan giysi. bkz. Tülin Çoruhlu ve Aslihan Erdoğan, "Bizans Duvar Resimlerinden Örneklerle Bakire Meryem'in Giyim-Kuşamı", *Antakiyat/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/1 (2020): 46.

üzeri altın rengindedir. Meryem'e doğru ilerlerken sol elini göğsünde tutmakta, sağ elini de Meryem'e doğru uzatmaktadır. Mavi khiton üzerine kahverengi maphorion giyimli Meryem, evin girişinde ayakta durmuş ve Gabriel'i şaşkınlıkla dinlerken betimlenmiştir. Detaylandırılmış evin girişinde bulunan Meryem'in arkasında bir minder yer almaktadır. Sahnenin üst kısmında yarım daire formunda gökkubbe ve onun altında Meryem'in baş hizasında daire içinde bir güvercin tasvir edilmiştir. Çeşitli renklerle oluşturulmuş zengin motifli sahne dinamik ve enerjiktir. Kalın konturlarla belirginleştirilmiş dokumalardaki (kıyafetlerde, perdelerde) kıvrımlar da sahenin dinamizmini artırmıştır.

Meleğin, Meryem'e görüldüğü ve müjdeyi verdiği anı betimleyen bu sahenin, *Yakup İncili (Protevangelion)* ve *Pseudo-Matta İncili* olan apokrif kitaplara dayandırılan ikonografik unsurlar içerdiği anlaşılmaktadır. Çerçeve içine alınmış yeşil zeminli, mavi arka planlı sahne Meryem ve Melek Gabriel dışında kutsal ruhu temsilen güvercin, kuyu ve detaylandırılmış mimari yapı gibi ikonografik unsurlarla zenginleştirilmiştir. Apokrif kaynaklarda geçmesine rağmen, bu nüshadaki resimde Meryem'in elinde kirmen veya ip bulunmamaktadır.

D. Londra, (British Museum) Add. 7170, Meryem'e Müjde.⁵¹

Bugün Londra British Müzesi Kütüphanesi'nde *Syr. Add. 7170* numarada kayıtlı bulunan resimli el yazması İncil, Süryanice (Estrangelo versiyonu) yazılmıştır. 1220 tarihli olduğu bilinen eser, 44x35 cm ölçülerinde 265 sayfadan oluşmaktadır.⁵² Bu ölçülerin original olmadığı, onarım gördüğü belirtilmektedir.⁵³ Günümüzde, *Brit. Mus. Add. 7170* el yazmasının kolofonu mevcut değildir. Fakat el yazmasındaki bir yazı notu bize sırasıyla Patrik John XIV (1208-1220) ve Maphrian Ignatius III David (1215-1222) zamanında yazıldığını ve dekore edildiğini açıklamaktadır.⁵⁴ Bu el yazmasındaki resimlerin İslâmî el yazma resimleriyle benzerlik sergilediği aktarılmaktadır.⁵⁵

⁵¹ Bu sahne yayımlanmıştır. bkz. Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*, 304, albüm, 73).

⁵² Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*, 302.

⁵³ Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*, 302.

⁵⁴ Snelders, "Identity and Christian-Muslim Interaction: Medieval Art of the Syrian Orthodox from the Mosul Area", Bölüm 4.

⁵⁵ Özellikle Londra, Brit. Mus. Add. 7170 numaralı el yazmasının fol. 17v'de bulunan "Zekariya oğlunun ismini veriyor" sahnesi ile Paris'teki 1237 tarihli *Hariri'nin Makamati* isimli İslâmî el yazmasındaki resimler

Fol. 15r'de *Meryem'e Müjde* sahnesi yer almaktadır. Melek Gabriel, kırmızı khiton üzerine yeşil pelerin giyimlidir. Sol elinde asa tutarken sağ eliyle Meryem'i takdis etmektedir. Meryem, mavi khiton üzerine kahverengi maphorion giyimlidir. Çatılı, üçgen alınlıklı, açık perdeleri bulunan evin girişinde, arkasında bir minder bulunur vaziyette ayakta duran Meryem, Gabriel'i şaşkınlıkla dinlerken betimlenmiştir. Meryeme'e doğru yönelmiş daire içinde güvercin, evin kenarında kare bir kuyu ve ev sahnenin dayandırıldığı *Yakup İncili (Protevangelion)* ve *Pseudo-Matta İncili* olan apokrif kitaplarda geçen ve resimde bulunan ikonografik unsurlardır. Bu nüshadaki resimde de Meryem'in elinde kirmen veya ip bulunmamaktadır. Çerçeve içine alınmış sahne zengin bir tasarıma sahiptir. Kompozisyon tasarımı, figürlerin duruşu ve kıyafeti, renk çeşitliliği ve içerdiği ikonografik öğelerle *Vat. Sir. 559* ile oldukça benzerdir. Bu elyazmasının konu olduğu bazı kaynaklarda, Orta Bizans dönemiyle bu eserin bir bağlantısının olmadığı ancak şuan mevcut olmayan bir erken Bizans dönemi modelinden türetilmiş olabileceği belirtilmektedir.⁵⁶

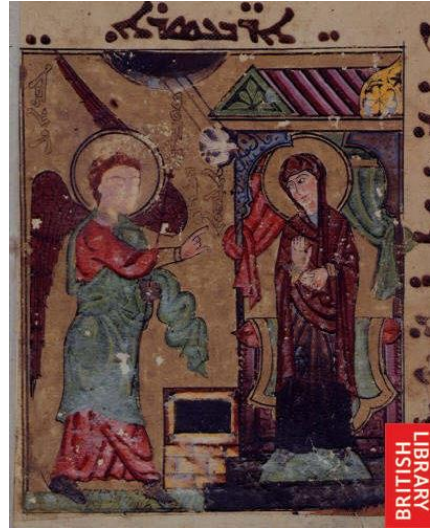
---

arasında benzerlik olduğu açıklanmaktadır. bkz. Buchthal, "The Painting of the Syrian Jacobites in Its Relation to Byzantine and Islamic Art", 147-148.

⁵⁶ Buchthal, "The Painting of the Syrian Jacobites in Its Relation to Byzantine and Islamic Art", 144.

Resim 3. Vat. Sir. 559 (İncil), Meryem'e Müjde, fol. 8v, 1219-1220, Mor Mattai Manastırı, Musul.

Resim 4. Londra, (British Museum) Add. 7170, Meryem'e Müjde, fol. 15r, 1220, Mor Mattai Manastırı, Musul.

E. Midyat-Hah İncili, Meryem'e Müjde.⁵⁷

Midyat-Hah İncili olarak bilinen resimli el yazmasının 32x22 ölçülerinde ve 234 parşömen yapraktan oluştuğu bilinmektedir. Hakkında çok fazla bilgi bulunmayan eser 1226 tarihlidir.⁵⁸ Fol. 4v'de, *Meryem'e Müjde* betimi yer almaktadır (Resim 5). Sahne kalın kırmızı çerçeve içine yerleştirilmiştir. Arka planı sarı olan sahnenin ön kısmında bir kuyunun başında solda Gabriel sağda Meryem görülmektedir. Meryem'in arkasında bir bina vardır. Sahnenin ön düzleminde yukarı doğru basamaklandırılmış kuyuya her iki figür de birer ayağını dayandırmıştır. Meryem'in kırmızı papuçlu ayakları daha üst basamaktadır. Meryem'in duruşu ve jestleri, o kuyu başındayken Melek Gabriel'in geldiğini anlamamızı sağlamaktadır.

Bu sahnede Apokrif *Yakup İncili* (*Protevangelion*) referans alınmış görülmektedir. Bilindiği üzere *Apokrif Yakup İncili*'nde (*Protevangelion*) Gabriel'in, Meryem'e iki kez görüldüğü aktarılmaktadır. Yani bu kaynakta

⁵⁷ Sahne yayımlanmıştır. bkz. Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*, 321, albüm: 105. Görsel için ayrıca bkz. <https://dss-syriacpatriarchate.org/syriac-arts/syriac-icons/2-annunciation-to-the-blessed-virgin-mary/?lang=en> (Erişim tarihi: 20.06.2020).

⁵⁸ Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*, 321.

müjde olayı iki aşamalı anlatılmaktadır. İlkinde Meryem su almaya gittiğinde, ikincisinde Meryem mor ipliği alıp iskemlesine oturup yün eğirdiğinde Gabriel Meryem'e görünmüştür. İkinci görüşmede Gabriel müjdeyi Meryem'e söylemektedir. Geleneksel *Meryem'e Müjde* sahnelerinden farklı olarak bu resimde Gabriel'in Meryem'le ilk karşılaşmasını gösteren ikonografik unsurlar mevcuttur. Burada kuyu önu betimini görmekteyiz. Sahneyi kalın bir kenar bordürü çevrelemektedir.

Resim 5. Midyat-Hah İncili, Meryem'e Müjde, fol. 14v,
1226 yılı (Massimo Bernabo Arşivinden)

F. Mardin Süryani Piskoposluk İncili, Meryem'e Müjde.⁵⁹

⁵⁹ Bu sahne yayımlanmıştır. bkz. Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*, 384, albüm: 138.

Kaynaklarda, Mardin Süryani Piskoposluk el yazması olarak geçen eser, 13. yüzyıla tarihlendirilir. Parşömen el yazması eser, 39 x 27 cm ölçülerinde 195 yapraklı olup, Süryanice (estrangelo versiyonu) yazılmıştır.⁶⁰

Fol. 2 r' de *Meryem'e Müjde* sahnesi yer almaktadır (Resim 6). Kalın bir çerçeve ile sınırlandırılmış sahnenin arka planı mavi renktedir. Solda Melek Gabriel, sağda Meryem görülmektedir. Gabriel'i ayakta karşılayan Meryem'in arkasında minderli tahtı bulunmaktadır. Mavi khiton üzerine mor maphorion giyimlidir. Renkli kanatlı Gabriel, mavi khiton üzerine yeşil pelerin giyimli ve elastik bir duruş sergilemektedir. Resim tahrip olmasına rağmen konunun anlaşılmasını sağlar durumdadır. Sahnede Yunanca ve Süryanice yazılmış açıklayıcı notlar vardır.⁶¹ Sadece Gabriel ve Meryem'in yer aldığı bu sahne, ikonografik olarak Luka İncili'ndeki anlatımın referans alındığını düşündürmektedir. Sahneyi rumi motiflerinden oluşan mor renkli bir kenar bordürü çevrelemektedir.

Resim 6. Meryem'e Müjde, Mardin Süryani Piskoposluk İncili, fol. 2r, 13. yy. (Massimo Bernabo Arşivinden)

⁶⁰ Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*, 383.

⁶¹ Sahnedeki metinlerin açıklaması için bkz. Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*, 384.

G. Mardin Syr. 41/2, *Dioskoros Theodoros* (İncil), Meryem'e Müjde.⁶²

Mardin Kırklar Kilisesi'nde Syr.41/2 olarak kayıtlı⁶³ bulunan el yazması, yazarı olan Dioskoros Theodoros'un (1222-1273) ismi ile anılmaktadır. Mardin'de Deyrulzafaran Manastır'ında, Dioskoros Theodoros tarafından 1250 yılında yazıldığı bilinmektedir.⁶⁴ Parşömen el yazması 484 sayfa ve 41x31 cm ölçülerindedir. Süryanice (Estrangelo versiyonu) yazılmıştır. Süryani Ortodoks Kilisesinin ayin takvimine göre düzenlenen eser, yılın ayinlerini gösteren resimler içermektedir.⁶⁵ Bu resimlerden bir tanesi de fol. 2r'de bulunan *Meryem'e Müjde* tasviridir (Resim 7).

Melek Gabriel, sahnenin sol tarafında Meryem'e doğru ilerlerken görülmektedir. Gabriel, sol elinde kırmızı ince bir asa tutarken, sağ elini uzatmış Meryem'e işaret etmektedir. Meryem, kendisine yönelen Gabriel'e dönmüştür. Evin önünde tahtın üstünde oturmuş elinde kırmızı kirmen tutmaktadır. Gabriel ile Meryem arasında iki yapraklı bir dal ile yonca biçiminde bir kuyu yer almaktadır. Bu detay, apokrif metinlerde geçen iki aşamalı, önce kuyu başında müjdeyi verme teşebbüsü ve sonrasında ikinci aşamada evin önünde müjdeyi verme hadiselerinin⁶⁶ tek bir sahnede birleştirilerek sunulduğunu göstermektedir. Buradaki iki yapraklı dal yenilenmeyi, ilkbaharı temsil etmektedir.

Bu resimde Meryem'in elinde bir kirmen olduğunu görmekteyiz. Bilinen diğer *Meryem'e Müjde* sahnelerinde karşılaşılan Meryem'in elinde kirmen, kadına ait bir zanatı göstermekle birlikte ikonografik bir obje olarak da Meryem'i yücelten bir nitelikle kullanıldığı düşünülmektedir.⁶⁷ Canlı renklerin hâkim olduğu kompozisyonda arka planda mimari yapılar, ön planda ise Gabriel ile Meryem figürü yer almaktadır. Sahneyi istiridyе kabuğu motiflerinden oluşan bir kenar bordürü çevrelemektedir.

⁶² Bu resim yayımlanmıştır. bkz. Leroy, *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservees dans les Bibliotheques d'Europe et d'Orient*, 371, albüm: 127; Hunt, "Manuscript Production by Christians in 13th-14th Century Greater Syria and Mesopotamia and Related Areas", 319; Bornovalı, "Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri", 36; Ayda Kaplan, *Le Lectionnaire de Dioscoros Théodoros (Mardin Syr. 41/2)*, (Brüksel: Editions d'Antioche, 2013), Fig. 97.

⁶³ Kaplan, *Le Lectionnaire de Dioscoros Théodoros (Mardin Syr. 41/2)*, 19.

⁶⁴ Hunt, "Manuscript Production by Christians in 13th-14th Century Greater Syria and Mesopotamia and Related Areas", 298, 302.

⁶⁵ Kaplan, *Le Lectionnaire de Dioscoros Théodoros (Mardin Syr. 41/2)*, 20.

⁶⁶ Bornovalı, "Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri", 35-36; Hatice Demir, "Meryem'e Müjde Sahnesinde Meryem'in Kirmeni, Kırmızı ve Mor Yünü Üzerine Görüşler", *Bilimname*, 36 (2018): 383.

⁶⁷ Demir, "Meryem'e Müjde Sahnesinde Meryem'in Kirmeni, Kırmızı ve Mor Yünü Üzerine Görüşler", 383.

Resim 7. Dioskoros Theodoros (İncil), Mardin Syr. 41/2, Meryem'e Müjde, 1250, Deyrulzafaran.

III. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Meryem'e Müjde tasvirlerinin ikonografisi kanonik *Matta* ve *Luka İncilleri* (1: 26-38) ile apokrif *Yakup İncili* (*Protevangelion*), *Pseudo-Matta İncili* ve *Ermeni İncili'*ne (5: 2-9) dayandırılmaktadır. Hıristiyan resim sanatında bilinen en erken tarihli *Meryem'e Müjde* sahnesi, Roma-Priscilla Katakombu'ndaki (yaklaşık 3. yy) fresktir (Resim 8⁶⁸). Yüksek arkalı bir sandalyede oturmuş Meryem, *palyum* (ya da *himation*) giyimlidir. Karşısında haberci konumunda kanatsız gösterilmiş Gabriel yer almaktadır. Daireler içine alınan sahne, iki figürle betimlenmiş, oldukça sade, basit ve simetriktir. Bilinen en erken tarihli Süryanice yazılmış resimli el yazması da 586 yılına ait *Rabula İncili'*dir. *Rabula İncili'*nde Meryem ve Gabriel karşılıklı iki sayfada

⁶⁸ Görsel için bkz. <https://www.johnsanidopoulos.com/2012/03/annunciation-in-early-christian-art.html> (Erişim Tarihi: 05.09.2020)

görülmektedirler. Kırmızı mürekkeple yazılmış not sahneyi açıklamaktadır. Bununla birlikte, birbirlerine yönelmiş karşılıklı duran figürlerden Meryem, arkasında bir mimari yapı ile birlikte verilmişken karşı sayfada Melek Gabriel kanatlı ve başı hâleli gösterilmiştir. Benzer bir sahne tasarımı yine Süryanice yazılmış, 6. yüzyıl tarihli *Paris BN Cod. Syr. 33* numaralı İncil el yazmasındaki *Meryem'e Müjde* tasvirinde izlenebilmektedir. Farklı olarak burada Meryem'in arkasında mimari yapı resmedilmemiştir. Her iki sahnede de Melek Gabriel'in Meryem'e müjdeli haberi vermesi odaklı bir ikonografik anlatım vardır. Bu da gösteriyor ki erken tarihli *Meryem'e Müjde* tasvirleri, yalın ve mesaj odaklı bir kompozisyona sahipti. Bu sahnelerin tasarımında Luka İncili'nin referans alındığı anlaşılmaktadır. Meryem'in ayakta ve Melek Gabriel'in hâleli ve kanatlı olarak gösterildiği ilk örneklerin de yine *Rabula İncili* ile *Paris BN Cod. Syr. 33* İncil el yazmalarında yer aldığı söylenebilir.

Resim 8. Roma, Priscilla Katakombu,
Meryem'e Müjde

İlaveten, *Rabula İncili* ve *Paris Syr. 33* nolu el yazması kanon tabloları düzenindedir. Hem *Rabula İncili* hem de *Paris Syr. 33* nolu el yazması tarihi kesin olarak bilinen eserlerdir. Kendi döneminin temsilcisi olan bu eserler, tarihi bilinmeyen aynı üslup özeliği sergileyen eserler için de karşılaştırma

örneği olarak kullanılmaktadır.⁶⁹ Bu özelliklerinden ötürü bu iki el yazması oldukça önemlidir.

Süryani el yazmaları ile Bizans sanatı arasındaki bağlantıları tartışan kaynaklarda Süryani el yazmalarının (özellikle *Vat. Syr. 559* ile *Brit. Mus. Syr. Add. 7170*⁷⁰) genel tarzı bakımından çağdaşı Bizans sanatından uzaklaştığı, bunların daha çok İslâmî el yazmalarla ilişkilendirilebileceği vurgulanmaktadır.⁷¹ Ancak bu iki el yazmasındaki sahnede figürlerin konumu ve duruşu ile Orta Bizans dönemine ait Kapadokya bölgesinde bulunan kiliselerdeki *Meryem'e Müjde* tasvirleri benzerlik göstermektedir. Hıristiyan resim sanatı açısından önemli bir bölge olan Kapadokya Bölgesindeki 10.-13. yüzyıl tarihli kiliselerde fresk tekniğinde yapılmış duvar resimlerinde *Meryem'e Müjde* tasvirleri bulunmaktadır. Bu tasvirlerin apokrif *Yakup İncili'nde (Protevangalion)* geçen anlatıma dayandırıldığı aktarılmaktadır.⁷² Yani Meryem, elinde 'iğ/kirman' ile evinin önündeyken karşısına melek Gabriel çıkmakta ve müjdeyi vermektedir. Figürlere jest ve mimikler verilmeye çalışılmıştır. Sahnelerde simetri ve sadelik vardır. Süryani el yazmalarındaki resimlerde de Meryem ve Gabriel'in evin önünde gösterildiği kompozisyon şeması yaygın bir tasarım olup, Kapadokya'daki (Göreme, Kılıçlar ve Tağar⁷³ Kilisesi) geleneğe bağlı kalınmış görünmektedir (Şekil 1). Bununla birlikte, Kapadokya bölgesindeki *Meryem'e Müjde* sahnelerinde görülmeyen, kutsal ruhu temsilen güvercin ve sembolik bir kuyu *Vat. Syr. 559* ile *Brit. Mus. Syr. Add. 7170* el yazmalarındaki sahnelerde görülen ikonografik unsurlar farklılık sergilemektedir. Araştırmacılar, Kapadokya'daki örnekler ile Gürcü sanatındaki aynı konulu tasvirleri benzer bulmaktadır.⁷⁴ Özellikle, Akhagori Largvisi Manastırı, 13. yüzyıl

⁶⁹ Araştırmacılar kolofonu bulunmayan eserler için karşılaştırma yöntemi ile tarih önerisinde bulunmaktadırlar. Bu yöntemle özellikle Diyarbakır'daki 4 İncil el yazması için yaklaşık bir tarihlendirme yapılmıştır. bkz. Massimo Bernabò ve Grigory Kessel, "A Syriac Four Gospel Book in Diyarbakır", *Convivium*, Vol. 3/1 (2016): 172-203.

⁷⁰ Kuzey Mezopotamyalı Hıristiyan sanatçının, İslâmî sanat geleneğinin önemli sanat ekolü olan "Bağdat okulu"dan etkilendiği ve özellikle *Brit. Mus. Syr. Add. 7170* fol. 17v.'deki sahnede yer alan figürler ile Paris'teki 1237 tarihli *Hariri Makâmâtı* nüshasındaki resimlerin figür tarzlarının benzerliği kabul edilmektedir (Buchthal, 1939: 147-149).

⁷¹ Buchthal, "The Painting of the Syrian Jacobites in Its Relation to Byzantine and Islamic Art", 146; Snelders, "Identity and Christian-Muslim interaction: Medieval Art of the Syrian Orthodox from the Mosul Area", Bölüm 4.

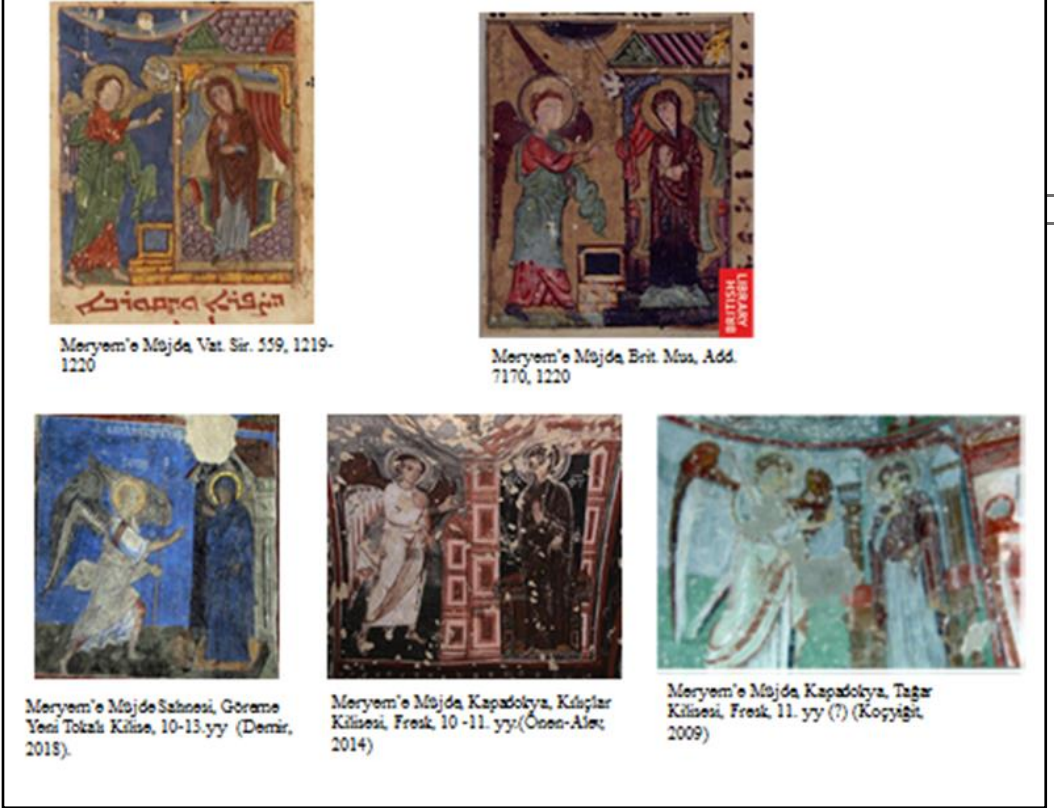
⁷² Çoruhlu ve Çelebi, "Anadolu ve Kafkasya İlişkileri İçerisinde Ani Gürcü Kilisesindeki Müjde Sahnesinin Yeri (10.-13. Yüzyıllar)", 868.

⁷³ Tarihi net olarak bilinmeyen kilisenin plan özellikleri ve duvar resimleri, bölgedeki kiliselerle karşılaştırılarak 11. yüzyıl tarihli olabileceği öne sürülmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Fazilet Koçyiğit, "Tağar (St. Theodore) Kilisesi Duvar Resimleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, (2009): 141-164.

⁷⁴ Çoruhlu ve Çelebi, "Anadolu ve Kafkasya İlişkileri İçerisinde Ani Gürcü Kilisesindeki Müjde Sahnesinin Yeri (10.-13. Yüzyıllar)", 868-872.

tarihli, 26 Numaralı İncil'deki Meryem'e Müjde tasviri ile 11. yüzyıl tarihli Zarzma Leklakidzeta İkonasındaki Meryem'e Müjde tasvirlerinin ikonografik ve kompozisyon tasarımı açısından benzerliği kabul edilmekte ve Kapadokya'daki ikonografik tasarımın kuzeye doğru yayılım gösterdiği, böylece Gürcü sanatında da yer bulduğu savunulmaktadır.⁷⁵

13. yüzyıl tarihli Süryani el yazmalarındaki söz konusu tasvirlerin ikonografik anlatımının en erken örneklerinin Kapadokya Bölgesi'nde bulunması nedeniyle bu resim üslubunun hem kuzeye hem güneye Kapadokya Bölgesi'nden yayılım gösterdiği, tartışmaya açık bir konu olmakla birlikte akla yatkın gelmektedir. Hem Kapadokya örnekleri, hem Gürcü örnekleri hem de Süryani örnekleri genel ana şemayı benimsemekle birlikte yerel üslup özelliklerini de kullanmışlardır.

Şekil 1. Meryem'e Müjde sahneleri, Süryani el yazmaları ve Kapadokya örnekleri.

⁷⁵ Detaylı bilgi ve görseller için bkz. Çoruhlu ve Çelebi, "Anadolu ve Kafkasya İlişkileri İçerisinde Ani Gürcü Kilisesindeki Müjde Sahnesinin Yeri (10.-13. Yüzyıllar)": 868, 870,872, 876.

Midyat-Hah İncili'ndeki, *Meryem'e Müjde* sahnesi incelenen diğer sahnelerden oldukça farklı bir anlatım içermektedir. Apokrif *Yakup İncili*'nin (*Protevangelion*) referans alındığını gösteren bir ikonografik tasarım göstermektedir. Gabriel'in, Meryem'e ilk görüldüğü anın betimi yapılmıştır (Resim 5). Sadece Gabriel ve Meryem'in yer aldığı, *Mardin Süryani Piskoposluk İncili*, ikonografik olarak *Luka İncili*'ndeki anlatımın referans alındığını düşündürmektedir.

Süryanice yazılmış *Dioskoros Theodoros İncili*'ndeki (1250) *Meryem'e Müjde* sahnesinin Mısır'daki Sina Dağı, *Meryem'e Müjde* İkonasının (12. yüzyıl sonu) şemasından üretilmiş olabileceği düşünülmektedir. Meryem'in duruş pozisyonu, elindeki kirmeni ve oturduğu minderli tahtın benzerliği aralarındaki bağlantıyı düşündürülen unsurlardır (Resim 7 ve 9). Meryem, Gabriel ve Meryem'in oturduğu taht kalıplaşmış bir tasarıma işaret etmektedir. Ancak, *Dioskoros Theodoros İncili*'ndeki bu kalıplaşmış sahne kuyu, iki yapraklı dal, ışık hüzmeleri ve simetrik yerleştirilmiş mimari yapı ile ikonografik açıdan daha da zenginleştirilmiştir.

120

Resim 9. Sina Dağı, Meryem'e Müjde İkonası,
12. yy. Sonu (Cormack, 2000).

Resim 10. Hetoimasia, İstanbul, yak.
1000.

13. yüzyıl tarihli sahnelerin tümü çerçeve içine alınmıştır. Arka plan mavi veya sarı renklidir. Gabriel solda Meryem sağdadır. İki resim hariç genelde Meryem ayakta ve arkasında minderli taht bulunmaktadır. Meryem'in arkasındaki minderli taht biçimsel olarak bir "hetoimasia"⁷⁶yı andırmaktadır (Resim 10).

İncelenen el yazmalarında betimlenen Meryem figürü, 6. yüzyıl tarihli resimlerde kahverengi-mavi dikey çizgili *khiton* üzerine kahverengi veya mor *maphorion* giyimlidir. 13. yüzyıl tarihli resimlerde (farklı tonda) genelde Meryem'in giydiği mavi *khiton* üzerine *maphorion* giyimli olduğu görülmektedir. Bu giyim tarzı bazı kaynaklarda manastır kıyafeti, bazı kaynaklarda ise mor *Suriye maphorionu*⁷⁷ olarak belirtilmektedir. Erken örneklerde Meryem statik tasvir edilmesine rağmen 13. yüzyıl örneklerinde vücut duruşunda bir elastiklik, bir hareketlilik gözlenmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Meryem'e Müjde sahnelerinde, Meryem'in duruş pozisyonları

⁷⁶ *Hetoimasia*, İsa'nın adanmışlık nesnelere yer aldığı, onun yaşamda, ayinlerde kurtarıcı gücünü ve fedakârlığını gösteren işaretler ile ona işkence edilen aletlerin yer aldığı boş tahttır. İsa'nın ikinci kez dirileceği ve gelip burada son yargılamayı yapacağına inanılır. bkz. Annemarie Weyl Carr, "Hetoimasia", *Oxford Dictionary of Byzantium*, (Oxford: Oxford University Press, 1991), I, 926. Görsel için bkz. <https://iconreader.wordpress.com/2013/06/27/hetoimasia-the-throne-of-preparation/> (Erişim Tar. 07.01.2021).

⁷⁷ Leroy, *Les Manuscrits syriaques a peintures conservees dans les bibliotheques d'Europe et d'Orient*, 198.

Şekil 3. Meryem'e Müjde sahnelerinde, Melek Gabriel'in duruş pozisyonları

Söz konusu el yazmalarındaki *Meryem'e Müjde* sahnelerinde Meryem'e yönelerek hitap eden Melek Gabriel, sol elinde asa tutarken sağ eliyle de takdis işareti yapmaktadır. Gabriel'in 6. yüzyıl tarihli sahnelerde görülen tek renk uzun elbisesi 13. yüzyılda değişikliğe uğrayarak, *khiton* üzerine sağ omzu dışarıda bırakan ve önden uçuşan *himation* şeklini almıştır (Şekil 3). *Meryem'e Müjde* olayında ikonografik açıdan asıl dikkat edilen figür Gabriel değil, Meryem'dir. Meryem'in bulunduğu mekan, oturduğu taht/minder/sandalye, oturuş veya duruş pozisyonu, jest-mimikleri ve elindeki kirmeni ikonografik açıdan asıl dikkat çekici ipuçlarını vermektedir. Bununla birlikte kuyu, ev, kuş/güvercin, yaprak gibi motifler sahnenin esin kaynağını veren diğer ikonografik unsurlar olup sahnelerdeki değişiklikleri göstermektedir.

Özgün bir üslup özelliği sergileyen 6. yüzyıl tarihli *Rabula İncili* ile *Paris BN Cod. Syr. 33* numaralı İncil, Bizans idaresindeki coğrafyada Süryani yerel sanatçıların eserleridir. Çalışmada bahsi geçen 13. yüzyıl eserlerinin de yine Hıristiyan yerel sanatçılar tarafından Musul, Mısır ve Mardin'de bulunan manastırlarda yapılmış olduğu düşünölmektedir. Bir kronoloji takibi yapıldığında yazıcılıkta hünerli oldukları, Geç Antik Çağ'dan beri sanat faaliyetlerini yürüttükleri ve Hıristiyan kutsal metinlerinin yazımında da etkin rol üstlendiği anlaşılan Süryani sanatçıların, bir sanat geleneğini yürüttüğu akla yatkın gelmektedir. Hem Bizans hem de İslâmî sanat modasına kayıtsız kalmamakla birlikte gelenekten yetişmiş sanatçıların ortaya koyduğu köklü bir "*Süryani Resim Sanatı*" geleneğinin varlığını da kabul etmek gerekmektedir. Daha detaylı ve kapsamlı bir araştırma gerektiren Süryani resim geleneğinin kökeni tam olarak bilinmemekte ve tartışmalı bir konu olarak durmaktadır. Süryanice yazılmış el yazmalarının resimlerinin üslup ve ikonografik özelliklerini ortaya koyan çalışmalar arttıkça bu konu ile ilgili netlik de artacaktır. Bu amaçla, 6. ve 13. yüzyıl tarihli Süryanice yazılmış İncil el yazmalarındaki *Meryem'e Müjde* tasvirleri hem daha önce değinilmemiş bir konu olması hem de çağdaşı Bizans ve diğer Hıristiyan resim sanatı örnekleriyle karşılaştırılabilir olması nedeniyle bu çalışmaya konu olmuştur.

Sonuç

Çalışmanın sonucu olarak denilebilir ki 6. yüzyıl Süryani el yazmalarındaki *Meryem'e Müjde* tasvirleri, figürlerin kıyafet tarzı, mimari tasarım unsurları ve kanonik sayfa düzeni yerel nitelikler taşımaktadır. Bununla birlikte figürlerin statik duruşu ve detaylı işçiliği Geç Antik Çağ etkili görünmektedir. Yani hem yerel Hıristiyan hem de antikite etkili bir geçiş dönemi sanat anlayışı hakimdir. 6. yüzyıl tarihli örneklerde sahnelerin sadeliği ikonografik açıdan *Luka İncili'*nin kaynak kullanıldığını göstermektedir. 13. yüzyıl el yazmalarındaki sahneler incelendiğinde ise sanatçının içinde yaşadığı ortamdan ilham aldığı, dönemin modasına uygun olarak karma-eklektik bir tasarım ve tiyatral anlatımlı bir üslup anlayışını ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Kalın konturlarla belirginleştirilmiş figürlerin elastik yapıları, jest ve mimiklerle verilmiş serbest hareketleri de sahnede dinamik bir etki yaratmıştır. 13. yüzyıl el yazmalarında görölen *Meryem'e Müjde* tasvirleri hem İncil'in hem de apokrif metinlerin birlikte referans alındığını gösteren ikonografik unsurlarla zenginleştirilmiştir.

Süryanilerin, Geç Antik Çağ'dan modern zamana kadar üretimini farklı inançlardaki devletlerin egemenliği altında devam ettirdiği bilinmektedir. Süryanice yazılmış resimli İncil el yazmaları da bu uzun tarihi süreçte üretilmiştir. Bu üretimin ürünleri olan resimli İncil el yazmalarındaki tasvirlerin bir geleneğin devamı olmanın yanı sıra o günün şartlarında karşılaştıkları modaya uyum sağlayacak şekilde meydana getirildikleri anlaşılmaktadır. Günümüze kadar korunabilmiş örnekler göstermektedir ki Süryani el yazmalarındaki *Meryem'e Müjde* tasvirleri, kendine özgü figür tarzıyla ve renk, mimari yapı gibi yerel unsurlarla birlikte Orta Bizans dönemi Kapadokya Bölgesi'nde karşılaşılan gelenekselleşmiş kalıp kompozisyon tasarımını kullanılmakla birlikte yerel özelliklerini de yansıtan doğu Hıristiyan resim geleneğinin önemli bir temsilcisi olmuştur.

Kaynakça

- Akalın, Kutlu ve Duygu, Zafer. *Süryani Literatürü*. 1. bs. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Akyüz, Gabriel. *Tüm Yönleriyle Süryaniler*. 1. bs. İstanbul: Anadolu Ofset, 2005.
- _____. *Deyrulzafaran Manastırı'nın Tarihi*. 1.bs. Mardin: Resim Matbaacılık, 1998.
- Barsavm, Efrem. *Deyrulzafaran Manastırı'nın Tarihi*. çev. Gabriel Akyüz; ed. İbrahim Özcoşar ve Hüseyin H. Güneş, 1. bs. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayını, 2006.
- Bernabò, Massimo ve Kessel, Grigory. "A Syriac Four Gospel Book in Diyarbakır", *Convivium*, 3/1, (2016): 172-203.
- _____. "Le Miniature del Vangelo Arabo della Biblioteca Medicea Laurenziana di Firenze, Codice Orientale 387 (Mardin, 1299)", *Orientalia Christiana Periodica*, 83 (II), Roma: Piazza S. Maria Maggiore, 7, (2017): 293-447.
- _____. *Il Tetraevangelo Di Rabbula (Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana, Plut. 1.56)*. 1. bs. Roma: Edizioni Di Storia e Letteratura, 2008.
- Bornovalı, Sedat. "Bizans Mimarlığında Müjde Sahnesinin Yeri". Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2008.
- Buchthal, Hugo. "The Painting of the Syrian Jacobites in Its Relation to Byzantine and Islamic Art", *Syria*, 20/2 (1939): 136-150.

- Carr, Annemarie Weyl. "Hetoimasia", *Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford: Oxford University Press, 1991, I, 926.
- Cormack, Robin. *Byzantine Art*. 1.bs. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Çoruhlu, Tülin ve Erdoğan, Aslıhan. "Bizans Duvar Resimlerinden Örneklerle Bakire Meryem'in Giyim-Kuşamı", *Antakiyat/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/1 (2020): 44-66.
- Çoruhlu, Tülin ve Çelebi, Fevzi. "Anadolu ve Kafkasya İlişkileri İçerisinde Ani Gürcü Kilisesindeki Müjde Sahnesinin Yeri (10.-13. Yüzyıllar)", XX. *Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 02-05 Kasım 2016, ed. Ela Taş, Sakarya Üniversitesi Yayınları (Sakarya 2017), II, 863-876.
- Croq, Alice. "From Amida to Famagusta via Cairo: The Syrian Scribe Yūsuf ibn Sbāt in His Eastern Mediterranean Context c. 1350-1360", *Al-Masaq*, (2020): 1-22.
- Demir, Hatice. "Meryem'e Müjde Sahnesinde Meryem'in Kirmeni, Kırmızı ve Mor Yünü Üzerine Görüşler". *Bilimname*, 36 (2018): 375-397.
- Durak, Nihat. *Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet*, 1.bs. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Duygu, Zafer. *Süryani Tarih Yazıcılığında Geç Antik Çağ*, 1. bs. Ankara: Divan Kitap, 2016.
- Françoise Briquel-Chatonnet ve Debié, Muriel. *Manuscripta Syriaca Des Sources de Première Main*, Cahiers D'Etudes Syriaques (4), (Paris: Geuthner, 2015): 1-7.
- Françoise, Briquel-Chatonnet. *Manuscripts Syriaques: Catalogue* (Bibliothèque Nationale de France: 1997) <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k229975f.image> (Erişim Tarihi: 20.08.2020)
- Hatch, William Henry Paine. *An Album of Dated Syriac Manuscripts*, Boston: Massachusetts U.S.A., 1946.
- Hunt, Lucy-Anne. "Manuscript Production by Christians in 13th-14th Century Greater Syria and Mesopotamia and Related Areas", *Aram*, 9/10, (1997-1998): 289-336.
- Jeffreys, Elizabeth M. and Nelson, S. Robert. "Akathistos Hymn", *Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford: Oxford University Press, (1991), I, 44.

- Kaplan, Ayda. *Le Lectionnaire de Dioscoros Théodoros (Mardin Syr. 41/2)*, 1. bs. Brüksel: Editions d'Antioche, 2013.
- Kazdan, Alexander ve Sevcenko, Nancy Patterson. "Maphorion", *Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford: Oxford University Press, (1991), I, 1294.
- Kessel, Grigory. "Manuscript Collection of the Syrian Orthodox Church Meryemana in Diyarbakir: A Preliminary Survey". *Manuscripta Syriaca*. ed. Françoise Briquel-Chatonnet ve Muriel Debié. Paris: Geuthner, (2015): 79-123.
- . "The Syriac Manuscript Tradition during the Ottoman Period". *Manuscript Cultures*, 9 (2016): 46-52.
- Koçyiğit, Fazilet. "Tağar (St. Theodore) Kilisesi Duvar Resimleri". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (2009): 141-164.
- Leroy, Juley. *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conservés dans les Bibliothèques d'Europe et d'Orient*. Vol.1- 2, Paris: Geuthner, 1964.
- Önen-Alev, F. Ayten. *Kapadokia Göreme Vadisinde Meryem Siklusu*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.
- Özbek, Hatice. "Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü'nde Bulunan Süryanice El Yazmalarının Kataloglanması". Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniv. Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü, Mardin 2019.
- Pekak, M. Sacit ve Gür, Durmuş. "İsa'nın Doğumu", *Sanat Tarihi Dergisi*, 24/2 (2016): 175-226.
- Rapti, Ioanna. "Kuledeki Freskler: İmparatorlukların Sonunda Sanat". *Bizans'ın Öteki İmparatorluğu: Trabzon*, ed. Antony Eastmond, 147-173. İstanbul: Anamed, 2016.
- Scher, Addai. "Notice sur les Manuscrits Syriaques et Arabes Conservés dans la Bibliothèque de l'évêché Chaldéen de Mardin", *Revue des Bibliothèques*, 18 (1908): 64-95.
- Snelders, Bas. "Identity and Christian-Muslim Interaction: Medieval Art of the Syrian Orthodox from the Mosul Area". Doktora Tezi, Leiden Institute for Religious Studies, Faculty of the Humanities, Leiden University, 2010.
- Wright, William. *Catalogue of Syriac Manuscripts in the British Museum*, 3 tomes, Londra, 1870-1872.

_____. *Catalogue of the Syriac Manuscripts Preserved in the Library of the University of Cambridge*, Cambridge, 1901.

İnternet (Görseller için linkler)

https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.sir.559 (Erişim: 20.08.2020).

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52506821q/f11.item.r=Syriaque.zoom>,

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52506821q/f12.item.r=Syriaque.zoom> (Erişim tarihi: 20.09.2020).

<https://dss-syriacpatriarchate.org/syriac-arts/syriac-icons/2-annunciation-to-the-blessed-virgin-mary/?lang=en> (Erişim tarihi: 05.09.2020).

<https://www.johnsanidopoulos.com/2012/03/annunciation-in-early-christian-art.html> (Erişim Tarihi: 05.09.2020).

<https://iconreader.wordpress.com/2013/06/27/hetoimasia-the-throne-of-preparation/> (Erişim Tar. 07.01.2021).

 Necla Kaplan

Illustrations of The Annunciation of Mary in Syriac Manuscripts (6th and 13th Century)

Citation/©: Kaplan, Necla, Illustrations of The Annunciation of Mary in Syriac Manuscripts (6th and 13th Century), Artuklu Akademi, 2021/8 (1),99-129.

Extended Abstract

Syriacs are praised for their contributions and attention to the written culture. They have composed numerous unillustrated and illustrated manuscripts. The illustrated manuscripts that have stood the test of time and have been preserved in different libraries worldwide prove this.

Researchers regard the fourteenth century as the “golden age” and refer to it as the “Syriac Renaissance”, because there are numerous illustrated manuscripts in Syriac, especially dating back to 1300-1320. Most of those manuscripts have been studied by western scholars. Those studies generally cataloged and chronicled the manuscripts in question. Those catalogs are valuable sources that introduce the manuscripts to the literature. However, there are still many manuscripts awaiting thematic and iconographic exploration. One of those themes is the illustration of “the Annunciation,” also referred to as “the Annunciation of the Blessed Virgin Mary” in Syriac Biblical manuscripts.

The Annunciation is the first of the twelve important holidays in the Christian faith. This theme is common in Christian iconography found on the walls of churches, icons, textiles, metal objects, etc. Syriacs, who made significant contributions to Christian art, also illustrated the “Annunciation” theme in biblical manuscripts, such as the Gospel of Rabbula (year 586), Paris BN Cod. Syr. 33 (sixth century), Vat. Sir. 559 (1219-1220), London, (British Museum) Add. 7170 (1220), the Gospel of Midyat-Hah, (1226), the Gospel of Syriac Eparchy of Mardin (thirteenth century), and the Gospel of Dioskoros Theodore, Syr. 41/2 (1250). The illustrations of the Annunciation in these invaluable manuscripts have never been studied before. Therefore, this study aims to interpret them iconographically, compositionally, and stylistically.

This study covers examination of illustrations of the Annunciation in Syriac biblical manuscripts dating back to the sixth and thirteenth centuries under the reign of Christian Eastern Rome (Byzantine) and then Islamic culture. The study interpreted the illustrations stylistically and iconographically in a chronological order to trace the iconographic development of the theme with references to source texts.

The Gospel of Rabbula is the earliest Syriac illustrated biblical manuscript dating back to 586 A.D. In the Gospel, the Virgin Mary and the Archangel Gabriel are depicted in two pages standing across each other, with a note in red ink that explains what the scene is about. The biblical manuscript (Paris BN Cod. Syr.3, 6th century) illustrates a similar scene. Both illustrations have an iconographic narrative where the Archangel Gabriel announces to the Virgin

Mary that she will conceive and become the mother of Jesus. Both illustrations have a modest composition and are believed to be inspired by the Gospel of Luke. The manuscripts from the thirteenth century have various compositions that symbolize the period in which they were made. On the right of the illustration is the Virgin Mary standing or sitting, while on its left is the Archangel Gabriel standing with a halo around his head and wings. The figures have rubber-like mimics and gestures that bring them alive. Those illustrations have iconographic elements that allude both to the New Testament and the Apocryphal texts. The illustrations of the Annunciation in the manuscripts No: Vat. Syr. 559 and Brit. Mus. Syr. Add. 7170 seem closely related to those in contemporary Christian artworks (especially those in Cappadocia). The tenth-thirteenth century illustrations of the Annunciation in the frescoes of churches in Cappadocia from the Middle Byzantine era have a stereotypical composition. The manuscripts No: Vat. Syr. 559 and Brit. Mus. Syr. Add. 7170 are examples of this stereotypical composition. However, while they contain iconographic elements (such as a symbolic well and a dove representing the holy spirit), those from Cappadocia do not. The illustration of the Annunciation in the Gospel of Midyat-Hah has a quite different narrative from the others, because it portrays iconographic elements that allude to the Gospel of James (Protevangeliyon). The illustration of the Annunciation in the Gospel of Dioskoros Theodore (1250) is believed to be derived from the scheme of the Mount Sinai Icon of the Annunciation in Egypt (late 12th century). The way the Virgin Mary stands and holds a spinner in her hand and the cushioned throne on which she sits are similar in both illustrations. The figures of the Virgin Mary and the Archangel Gabriel and the throne mark a stereotypical design. However, the stereotypical scene, including a well, a two-leaf branch, and a ray of light, and the symmetrical architecture make the illustration of the Annunciation in the Gospel of Dioskoros Theodore iconographically richer than the Mount Sinai Icon of the Annunciation.

In conclusion, the illustrations of the Annunciation in the Syriac biblical manuscripts symbolize the style of the period in which they were made and include elements from surrounding cultures. However, they also have a variety of compositions enriched with iconographic elements.